

AİLE UYUŞMAZLIKLARININ ÇÖZÜMÜ BAĞLAMINDA ARABULUCULUK TÜRLERİ VE MODELLERİ

Dr. Mubin Burak ÇELİK*

Öz

İnsan doğası ve hayatın olağan akışı, etkileşimin olduğu her ortamda uyuşmazlıkları ve çatışmaları kaçınılmaz kılmaktadır. Uzak veya yakın fark etmeksizin kişiler arasında vuku bulan ihtilâflar ise, toplumsal yaşamın ve hukukun konusu olmaktadır. Hukuk bilimi, kapsam alanına giren uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması amacıyla çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Aile arabuluculuğu, geçmişte olduğu üzere günümüzde de hukuk alanını ilgilendiren uyuşmazlıklar bağlamında en çok kullanılan yöntemlerden birisini teşkil etmektedir. Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından olan bu yöntem; somut olayın kendine özgülüğü, toplumsal ve kamusal otoritenin süreçteki rolü, tarafların niteliği ve niceliği gibi çeşitli belirleyiciler doğrultusunda farklı türler ve modeller çerçevesinde işlerlik kazanmaktadır. Bu çalışmada kapsamında, söz konusu türler ve modeller, geleneksel ve modern hukuk sistemlerindeki uygulamalar üzerinden ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

• Aile Hukuku • Aile Uyuşmazlıkları • Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri • Arabuluculuk • Aile Arabuluculuğu

* Avukat/Uzman Arabulucu | Lawyer/Expert Mediator

✉ m.b.celik@hotmail.com • ORCID 0000-0003-2768-234X.

✎ **Atıf Şekli** | Cite As: ÇELİK, Mubin Burak: “Aile Uyuşmazlıklarının Çözümü Bağlamında Arabuluculuk Türleri ve Modelleri”, SÜHFD, C. 32, S. 3, 2024, s. 1533-1569.

✎ **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

✎ Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License.

MEDIATION TYPES AND MODELS IN FAMILY DISPUTES RESOLUTION

Abstract

Human nature and the ordinary course of life make disagreements and conflicts inevitable in every environment where interaction occurs. Disputes that occur between people, regardless of whether they are distant or close, are the subject of social life and law. Legal science uses various methods to resolve disputes within its scope. Family Mediation, as in the past, constitutes one of the most used methods in the context of disputes concerning the field of law today. This method, which is one of the alternative dispute resolution methods; it operates within the framework of different types and models in line with various determinants such as the specificity of the concrete event, the role of social and public authority in the process, and the quality and quantity of the parties. In this study, these types and models are examined in detail through practices in traditional and modern legal systems.

Key Words

- Family Law • Family Disputes • Alternative Dispute Resolution Methods
- Mediation • Family Mediation

GİRİŞ

Uyuşmazlıkların toplumsal düzenin bir parçası olduğu insan hayatında önemli olan, bu uyuşmazlıkların çözümü amacıyla tercih edilen araçlar ve takip edilen yollardır. Zira doğru araçlar ve yollar, hem toplumsal barışın sürdürülebilirliğine katkı sağlar hem de kamu otoritesi üzerindeki iş yükünü hafifletmek¹ sûretiyle adâlete erişimi kolaylaştırır. Arabuluculuk bu noktada, kadim tarihi arka planı, insan odaklı yaklaşımı ve barışçıl süreç yönetimi ile önemli bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak modern hukuktaki yerini ve kullanım sahasını her geçen gün güçlendirmekte ve genişletmektedir.

¹ **BARRETT**, Jerome T./**BARRETT**, Joseph P., A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of a Political, Cultural, and Social Movement, 9. Baskı, San Francisco 2004, s. 14.

Öte yandan aile uyuşmazlıkları, taraflar arasındaki iletişimin ve bağın asgarî düzeyde dahi devamını gerektiren sui generis yapısı² ile diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden ve ihtisas arabuluculuklarından farklı bir yaklaşımı ve çözüm şeklini zorunlu kılar. Bir ihtisas arabuluculuğu olan aile arabuluculuğu, aile kurumunu ilgilendiren konularda ihtilâfa düşen tarafların aralarındaki sorunları kamu otoritesinin gözetiminde ya da bu otoriteden belirli sınırlarda bağımsız olarak ve üçüncü kişilerin uzmanlığından ve aracılığından yararlanmak sûretiyle çözüme kavuşturmaya çalıştıkları bir süreç yönetimini ifade eder.

Geçmişten bugüne, çeşitli hukuk sistemlerinde aile arabuluculuğuna, aile uyuşmazlıklarının çözümü bağlamında farklı görünüşleri ile varlık ve işlerlik kazandırılmıştır. Özellikle son yirmi yıldır farklı iç hukuklarda uygulama alanı giderek genişleyen aile arabuluculuğu³, modern anlamda ilk olarak Anglo-Sakson hukukunun başat temsilcisi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde "boşanma arabuluculuğu" odağında pozitif hukuk kapsamına dâhil edilmiş, sonrasında ise Avrupa Birliği düzenlemelerinin de etkisiyle Türkiye'nin de parçası olduğu Kara Avrupası hukukunda güçlü ve uygulama çerçevesi daha geniş⁴ bir yasal zemine oturtulmuştur. Kadim hukuk sistemlerinden İslâm Hukuku ise; asırları aşan bir birikimle ilerleyen söz konusu müesseseyi, günümüz hukukunda çok sayıda devletin iç hukukunda tatbik edilir kılmıştır. Söz konusu hukuk sistemlerinde aile arabuluculuğu; "nitelik", "taraf iradesinin belirleyiciliği", "kamu otoritesinin sürece katılımı", "ihtilâfın çözümünde öncelenen odak" gibi

² **KARAGÖZOĞLU**, Nursen: "Aile Uyuşmazlıklarında Arabuluculuğa Elverişlilik", Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017, s. 57; **PARKINSON**, Lisa, Aile Arabuluculuğu (Family Mediation)-Yeni Aile Adalet Sistemine Dair Uygun Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi, Bristol 2017, s. 20; **DAĞLIOĞLU**, Duygu: "Aile Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk", ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, 2020, s. 562; **ROBERTS**, Marian, Developing the Craft of Mediation: Reflections on Theory and Practice, 1. Baskı, Londra 2007, s. 4.

³ **ŞİMŞEK**, Erdem: "Aile Hukuku'na İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümü için Düzenlenmesi Gereken Ayrı Bir Arabuluculuk Kanunu ile İlgili Değerlendirme", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, 2018, s. 74; **PARKINSON**, s. 18.

⁴ **PARKINSON**, s. 9.

çeşitli değişkenler üzerinden farklı görünimleri (türleri ve modelleri) ile uygulanagelmıştır.

Aile uyuşmazlıklarının çözümüne katkı sağlayabilecek alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden sürdürülebilir, etkin ve çözüm odaklı sonuçlar elde edilebilecek şekilde yararlanılması çalışmalarına katkıda bulunulması amacıyla hazırlanmış olan bu çalışma kapsamında aile arabuluculuğunun türleri ve modelleri, hukuk doktrininde ve pozitif hukuktaki yasal düzenlemelerde yer alan tanımlamalar ve sınıflandırmalar dikkate alınarak ele alınmıştır. Aile arabuluculuğuna ilişkin genel bir bilgi takdiminin ardından, önce aile arabuluculuğu türleri, akabinde ise aile arabuluculuğu modelleri inceleme konusu kılınmıştır.

I. GENEL OLARAK AİLE ARABULUCULUĞU

Aile arabuluculuğu; pozitif hukukun kapsam alanına dâhil olan bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Bu yönüyle de her hukukî olgu ve müessese gibi bir hukukî tanıma, amaca, ilkelere ve gelişim sürecine sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu başlıklar altında genel bir bilgilendirmede bulunulmuştur.

A. Tarihî Gelişim Süreci

Tarihin ilk zamanlarından modern çağa dek insanlar ve toplumlar daima var olmuş, bu var olma hâli de ikili-çoklu ilişkiler ile birlikte çeşitli anlaşmazlıkları da kaçınılmaz kılmıştır. Yazılı kaynaklar incelendiğinde yüzlerce yıllık kadim bir geçmişe sahip olduğu görülen aile arabuluculuğu, farklı medeniyetlerin ve hukuk sistemlerinin katkısı ile günümüze kadar birikimli bir gelişim süreci göstermiştir. Öyle ki; Asur, Babil, Sümer ve Mısır medeniyetlerinde belirli yönleriyle aile arabuluculuğu olarak nitelendirilebilecek (insanların nefsinin ve diğer insanlar ile arasını ıslah etme rolünü icra eden, yeri geldiğinde bir hakem olarak nihaî takdirde bulunan, yeri geldiğinde ise tarafları uyuşmazlık çözümü anlamında bir karar almaya zorlayan) örnekler bulunmaktadır.⁵

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. ÖZMUMCU, Seda: "Arabuluculuğun Doğuşu ve Gelişmelerine Genel Bir Bakış", İstanbul Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I, 2014, s. 33-34; TAZICI, Hande: Boşanmanın Hukuki Sonuçlarına İlişkin

Öte yandan, insanlık tarihinde önemli izler bırakmış olan İslâm Medeniyeti' nin yanı sıra Antik Yunan, Roma ve Uzak Doğu uygarlıklarında da arabuluculuk yönteminden aile uyuşmazlıklarının çözümü bağlamında yararlanıldığı görülmektedir. Yazılı kaynaklar, bu anlamda gerçekleşen ilk uygulamaların ise Mezopotamya ve Anadolu coğrafyalarında olduğunu ortaya koymaktadır.⁶

Geleneksel aile arabuluculuğundan modern anlamdaki arabuluculuk uygulamalarına geçiş sürecindeki ilk adımlar, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine ilişkin altlığı oluşturan 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ile atılmıştır.⁷ Bununla birlikte, aile arabuluculuğu da dâhil olmak üzere modern arabuluculuğa en yakın uygulamalar ise, ilk olarak 1960'lı yıllarda ABD'de yürürlüğe giren Yurttaşlık Kanunu ile hayata geçirilmiştir.⁸ Öte yandan, Avrupa'da aile arabuluculuğuna dair ilk uygulamalar, sivil toplum kuruluşları ve uzmanlaşmış özel sektör temsilcilerinin katılımıyla İngiltere'de gerçekleştirilmiştir.⁹ Bu uygulamaların ardından söz konusu alternatif

Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, s. 9; **COŞAR**, Vedat Ahsen: "Dünyada Arabuluculuk Uygulamaları Konferansı", Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2011, s. 7 vd.; **ŞAHİN**, Hüseyin Güngör, Arabuluculuk, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 11.

⁶ **PARKINSON**, s. 17; **KEKEÇ-KISMET**, d. 106; **ÖZMUMCU**, s. 33-34; **ŞAHİN**, s. 11.

⁷ **BARRETT/BARRETT**, s. 6.

⁸ **ÖZBEK**, Mustafa Serdar, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, 4. Baskı, Ankara 2016, s. 632; **MCMANUS**, Michael/**SILVERSTEIN**, Brianna: "Brief History of Alternative Dispute Resolution in the United States", Cadmus (Promoting Leadership in Thought That Leads to Action), C. 1, 2011, s. 101 vd.; **YILMAZ**, Muzaffer Ercan: "Uyuşmazlık Çözümünde Arabuluculuk Süreci", KHUKA, C. 9, 2006, s. 97; **TAŞPOLAT-TUĞSAVUL**, Melis, Türk Hukukunda Arabuluculuk (6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Çerçevesinde), 1. Baskı, Ankara 2012, s. 33 vd.; **YILDIZ**, Pervin: "Türk Hukukunda Aile Arabuluculuğuna İlişkin Gelişmeler/Developments in Turkish Law Regarding Family Mediation", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, 2018, s. 35; **ERICKA** B. Gray: "Creating History: The Impact of Frank Sanderon ADR in the Courts", Negotiation Journal, C. 22, 2006, s. 445.)

⁹ **ÖZBEK**, Mustafa Serdar: "Sosyal Devletin Gereği: Adalet Erişim", Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi, C. 4, 2006, s. 907 vd.; **KEKEÇ-KISMET**, s. 31-32; **MOORE**, Christopher W. (Çeviren: Kaçmaz, Tarkan/Tercan, Mustafa): Arabuluculuk Süreci Anlaşmazlık Çözümünde Pratik Stratejiler, 4. Baskı, Ankara 2016, s. 89.

uyuşmazlık çözüm yöntemi Almanya ve Fransa gibi ülkelerin iç hukukunda gelişim göstermeye başlamış ve özellikle Avrupa Komisyonu tarafından 19 Nisan 2002 tarihinde hazırlanmış olan Yeşil Kitap (Green Paper) ile sağlam bir hukukî zemine oturmuştur.¹⁰

Kara Avrupası Hukuku'na dâhil olan Türkiye'de de Avrupa'daki gelişim sürecine benzer şekilde çalışmalar gerçekleştirilmiş olup 7 Haziran 2012'de 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu çıkarılmış ve aile uyuşmazlıklarının da belirli şartlarda alternatif yöntemlerle çözüme kavuşturulmasının önünü açan arabuluculuk ilk kez yasal altyapıya kavuşturulmuştur¹¹.

B. Kavramsal Çerçeve, Amaç ve İlkeler

Çağdaş hukuk sistemlerinde özgün ve ayrı bir uyuşmazlık çözüm yolu şeklinde yapılandırılan ve en sade biçimde *“üçüncü bir kişinin katkısıyla yürütülen müzâkere süreci”*¹² olarak tanımlanan arabuluculuk, çeşitli tanımların ortak vurgularından hareketle¹³; *“ tarafların iddialarını ve taleplerini¹⁴ özgür bir şekilde dile getirerek aralarındaki uyuşmazlığı menfaatleri doğrultusunda sonlandırmaya gayret ettikleri bir uyuşmazlık çözüm yöntemi”* veya *“kişilerin aralarındaki uyuşmazlığı emredici bir rolü olmayan¹⁵ tarafsız üçüncü kişinin (arabulucunun) çabasıyla çözmek için yürüttükleri faaliyet”* şeklinde tanımlanabilir.

¹⁰ DENDORFER, Renate: “Mediation in Germany: Structure, Status Quo and Special Issues”, CMC, Civil Mediation Council Fifth National Conference, 2011, s. 1-2; TAŞPOLAT-TUĞSAVUL, s. 39; KEKEÇ-KISMET, s. 33.

¹¹ YILMAZ, Demet: Türk İş Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Olarak Arabuluculuk, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020, s. 5.

¹² MACTURK, Christopher H.: “Confidentiality in Mediation: The Best Protection Has Exceptions”, American Journal of Trial Advocacy, C. 19, 1995, s. 413.

¹³ Bu konuda yapılmış olan çeşitli tanımlar için bkz. PARKINSON, s. 286; YAZICI, Hilal: “Bazı Hakların Korunması Açısından Boşanma Sürecinde Arabuluculuk: Beklenti, Endişe ve Öneriler”, Kadın ve Demokrasi Derneği Dergisi, C. 4, 2018, s. 105-106; KARAGÖZOĞLU, s. 57.

¹⁴ STULBERG, Joseph B., “The Theory and Practice of Mediation: A Reply to Professor Susskind”, Vermont Law Review, C. 6, 1981, s. 89-90.

¹⁵ MOWATT, Joan G.: “Alternative Dispute Resolution: Some Points to Ponder”, Comparative and International Law Journal of Southern Africa, C. 25, 1992, s. 49-50.

Aile kurumuna odaklanan bir ihtisas arabuluculuğu olan aile arabuluculuğunun ise Öğretideki farklı tanımların¹⁶ özünü ve hülâsasını ihtiva edecek şekilde “*çeşitli konularda uyuşmazlık yaşayan aile kurumu ilgililerinin (eşler, çocuklar, diğer aile yakınları vb.) aralarındaki ihtilâfi tarafsız ve alanında uzman üçüncü kişilerin yardımıyla barışçıl bir şekilde çözmelerini sağlamak üzere yapılandırılmış olan uyuşmazlık çözüm yöntemi*” olarak nitelendirilmesi mümkündür.

Bir ihtisas arabuluculuğu olan aile arabuluculuğu, genel arabuluculuk yöntemine benzer şekilde üç temel amaç çerçevesinde icra edilen bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Aile arabuluculuğunun öncelikli amacı, tarafların farklı beklentilerini asgarî müşterekte dengeleyerek ihtilâfi kalıcı bir şekilde sona erdirmektir. Bu amaç doğrultusunda; sürecin başarısını anlaşılmaya varma ile ölçen çözüm odaklı arabulucu(lar) koordinasyonunda yürütülen bir faaliyet ile taraflar arasındaki uyuşmazlığın kesin olarak ortadan kaldırılmasına odaklanılır.¹⁷

Aile arabuluculuğunun ikincil amacı ise, uyuşmazlığın taraflarının mevcut ve müstakbel uyuşmazlıklara bakış açılarının değiştirilmesi süretiyle kişisel gelişimlerine katkıda bulunulmasıdır.¹⁸

Söz konusu uyuşmazlık çözüm yönteminin bir diğer amacı ise; “tarafalarda farkındalık oluşturmak”, “karşı tarafı anlamaya yardımcı olmak” ve “anlaşma yapmak” olmak üzere üç odak doğrultusunda hareket ederek anlaşmazlığın bütün tarafları için pozitif toplamı (dağıtıcı

¹⁶ **PARKINSON**, s. 20; **PHEAR**, W. Patrick: “Family Mediation: A Choice of Options”, The Arbitration Journal, C. 39, 1984, s. 29; **EMERY**, Robert, Renegotiating Family Relationships Divorce, Child Custody and Mediation, 2. Baskı, New York 2012, s. 2; **ERICKSON**, Stephen K., Family Mediation Casebook Theory and Process, 1. Baskı, New York 1988, s. 3.

¹⁷ **DOLTO**, Franchoise (Çeviren: Yiğitler, Nuriye): Çocuk ve Boşanma, 1. Baskı, İstanbul 1992, s. 32.

¹⁸ **GÖZLER**, Kemal, Hukuka Giriş, 10. Baskı, Bursa 2013, s. 254; **KEKEÇ-KISMET**, Elif, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, 3. Baskı, Ankara 2016, s. 51.

sonuçlardan ziyâde bütünüleyici sonuçları merkeze koyan) çözümlere ulaşılmasıdır.¹⁹

Aile arabuluculuğu, arabuluculuğun bir uzmanlık türüdür. Bu yönüyle de esas olarak diğer arabuluculuk türlerinde olduğu gibi dört temel ilke çerçevesinde yürütülür. Bu ilkeler; tarafların aralarındaki ihtilâf bağlamında herhangi bir sonuca zorlanamamasını ifade eden irâdilik ilkesi, arabuluculuk sürecine ilişkin belge ve bilgilerin kural olarak kullanılmamasını ifade eden gizlilik ilkesi, arabuluculuk sürecinin tarafları arasında meydana gelmesi muhtemel güç dengesizliğinin önlenmesini ifade eden eşitlik ilkesi ve arabulucunun taraflara eşit yakınlıkta olmasını ifade eden tarafsızlık ilkesidir²⁰. Bununla birlikte, aile arabuluculuğu bağlamında “kişi güvenliği ilkesi”, “kendi kaderini tayin etme ilkesi” ve “çocuğun hakları ile ihtiyaçlarına odaklanma ilkesi” de süreç yönetiminde dikkate alınan diğer ilkelere²¹.

II. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA AİLE ARABULUCULUĞU TÜRLERİ

Aile arabuluculuğu, öğretilerde; uyuşmazlığın çözümüne ilişkin yaklaşım tarzı, sürecin başlama, ilerleme ve sona erme usûlleri, faaliyetin niteliği gibi birtakım belirleyiciler üzerinden çeşitli türlere ayrılarak nitelendirilmiştir.²² Bu bölümde, aile arabuluculuğu türleri; “nitelik”,

¹⁹ ÖZCAN, Cem: “Fransız Hukukunda Aile Arabuluculuğu”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C. 5, 2017, s. 386; AKKAYA, Tolga: “Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci (Aile) Danışmanlığı”, Ankara Barosu Dergisi, C. 4, 2014, s. 23-62, 31; BİLEN, Mürüvvet, Sağlıklı İnsan İlişkileri, 1. Baskı, Ankara 2004, s. 75.

²⁰ ÖZBEK, Mustafa Serdar: “Anayasal Hak ve Hürriyetler İle Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler Işığında Arabuluculuk”, Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukukçuları Toplantısı Raporu, Ankara 2010, s. 138; TANRIVER, Süha: “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 64, 2006, s. 151; YAZICI-TIKTIK, Çiğdem, Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, 1. Baskı, İstanbul 2013, s. 233.

²¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZBEK, Mustafa Serdar: “Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin “Aile Arabuluculuğu” Konulu Tavsiye Kararı”, DEÜHFD, C. 7, 2005, s. 86.

²² ERTÜRK, Mustafa, Arabuluculuk Sözleşmesi, 1. Baskı, Ankara 2019, s. 37; EKMEKÇİ, Ömer/ÖZEKES, Muhammet/ATALI, Murat, Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk, İstanbul 2018, s. 63; DÜR, Orhan, Arabuluculuk

“tarihî arka plan”, “yaklaşım tarzı”, “yönteme başvurma biçimi” ve “başvurudaki iradîlik durumu” gibi kriterler üzerinden ayrıntılı olarak incelenmiştir.

A. Niteliğine Göre Aile Arabuluculuğu Türleri

Aile arabuluculuğu, niteliğine göre “âdî arabuluculuk” ve “nitelikli arabuluculuk” olmak üzere iki farklı şekilde yürütülebilir.²³

Geleneksel aile arabuluculuğu uygulamalarına yakınsayan bir arabuluculuk türü olan âdî aile arabuluculuğu, ihtilâfa taraf olan kişilerce uyuşmazlığın çözümüne katkıda bulanabileceği düşünülen herhangi bir üçüncü kişinin arabulucu olarak tayin edilebildiği ve usûl işlemleri ile esasa dair birçok konuda yasal düzenlemelere uyma zorunluluğunun bulunmadığı arabuluculuk türüdür.²⁴ Bu arabuluculuk türünde, genel olarak tüm taraflarda saygınlık uyandıracak nüfûz sahibi kişiler sürece dâhil edilir, sülh temelli sonuçlara odaklanan bir yaklaşımla ihtilâfın giderilmesine dönük bir çaba sarf edilir ve faaliyet sonucunda ulaşılan sonuçlar taraflar için bağlayıcılık teşkil etmez.²⁵

Öğretide yer yer resmî arabuluculuk olarak da adlandırılan nitelikli aile arabuluculuğu ise, aile uyuşmazlıklarının alternatif yöntemlerle çözüme kavuşturulmasına ilişkin uygulama ilkelerinin ve prosedürlerinin hukuk düzenlemeleri ile belirlenmiş olduğu aile arabuluculuğu türüdür. Bu arabuluculuk türü, kamu otoriteleri tarafından belirlenmiş kriterleri hâiz tarafsız üçüncü kişiler aracılığıyla işlerlik kazanır ve faaliyetin neticeleri bakımından taraflar için bağlayıcılık arz eder.²⁶

Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 114.

²³ **ÖZBAY**, İbrahim: “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, 2006, s. 461 vd.

²⁴ **YARAR**, Güven: Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Antalya 2019, s. 15; **ERTÜRK**, s. 37; **EKMEKÇİ/ÖZEKES/ATALI**, s. 64.

²⁵ **YEŞİLIRMAK**, Ali: “Arabuluculuk Nedir?”, Yeşilirmak, Ali/Kekeç-Kısmet, Elif (Editörler), Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, 1. Baskı, Ankara 2019, s. 36; **ÖZBEK**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 632; **DÜR**, s. 115.

²⁶ **TAŞ**, Serdar: Hukuk ve Siyaset Türkiye’de Arabuluculuk Tartışmaları ve Düzenlemeleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal

B. Uygulama Geçmişine Göre Aile Arabuluculuğu Türleri

Köklü bir tarihî arka plana sahip olan aile arabuluculuğu, uygulama geçmişine göre “geleneksel aile arabuluculuğu” ve “modern aile arabuluculuğu” olmak üzere iki türe ayrılmaktadır.²⁷

Uyuşmazlıkların çözümünde toplumda güven duyulan kişilerin arabulucu olarak belirlendiği geleneksel aile arabuluculuğu, örf-adet ve geleneklerine sadık topluluklarda yoğun bir şekilde tercih edilen, özellikle İslâm dininin yaygın olduğu ülkeler ile uyum felsefesini önemseyen Uzak Doğu toplumlarında geniş bir uygulama alanı bulan, bireysel çıkardan ziyâde kolektif yararı önceleyen ve iyileştirici adâlete katkıda bulunmak üzere yapılandırılmış bir arabuluculuk türüdür.²⁸

Toplumsal faydadan çok bireylerin menfaâtlerine ve ihtiyaçlarına odaklanan modern aile arabuluculuğu ise; ilk örnekleri Batı toplumlarında gelişim göstermeye başlamış olan, arabulucudan ziyâde taraf egemenliğini esas alan, pozitif hukuk düzenlemeleri çerçevesinde belirlenmiş kişiler, araçlar ve kriterler ile yürütülen arabuluculuk türüdür.²⁹

C. Yaklaşım Tarzına Göre Aile Arabuluculuğu Türleri

Tarafsız üçüncü kişinin uyuşmazlığın çözümü bağlamında sergilediği yaklaşıma göre arabuluculuk; “aktif veya pasif aile arabuluculuğu”, “öze, kişiye veya ortama dönük aile arabuluculuğu” ve “menfaât temelli ya da hak temelli aile arabuluculuğu” olmak üzere farklı türlere ayrılmaktadır.³⁰

Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 53; **ALKAN**, Derya: Türk İş Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 58.

²⁷ **MOORE**, s. 57; **ÖZBAY**, s. 467.

²⁸ **ŞAHİN-CEYLAN**, Şule: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, 1. Baskı, İstanbul 2009, s. 147.

²⁹ **TAŞPOLAT-TUĞSAVUL**, s. 32; **ŞAHİN-CEYLAN**, s. 147. ; **ÖZBEK**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 590 vd.

³⁰ **ÖZMUMCU**, Seda: “Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 71, 2013, s. 1375 vd.

Aktif aile arabuluculuğu; arabulucunun ihtilâfın çözümü sürecinde başat bir role sahip olduğu, taraflara çözüme yönelik somut önerilerde bulunduğu ve sonuca büyük ölçüde etki ettiği arabuluculuk türüdür.³¹ Pasif aile arabuluculuğu ise; arabulucunun uyuşmazlık çözüm sürecinde tarafları kendi çözümlerini üretmek konusunda tamamen serbest bıraktığı ve istisnâî hâller hâricinde müdâhaleci eylem ve söylemlerden imtinâ ettiği arabuluculuk türüdür.³²

Aile arabuluculuğu faaliyeti, arabulucunun uyuşmazlığın çözümü anlamında neyi ve kimi odağa yerleştirdiğine göre de çeşitli türlerde incelenebilir. Somutlaştırmak gerekirse; ihtilâfî taraflara odaklanarak çözmeye çalışan arabuluculuk türü kişiye dönük aile arabuluculuğunu ifade etmekte iken, merkeze uyuşmazlığın bizatihi kendisinin koyulduğu arabuluculuk kişiye dönük arabuluculuk, müzâkere ortamını iyileştirmeyi/güçlendirmeyi hedefleyen arabuluculuk türü ise ortama dönük arabuluculuk olarak nitelendirilebilir.³³

Yaklaşım tarzına göre yapılan bir diğer tür sınıflandırması bakımından ise; arabuluculuk faaliyetinin hak temelli mi yoksa menfaât temelli mi yürütüldüğü belirleyici olmaktadır. Dünya’da daha yaygın bir uygulama alanı olan menfaât temelli arabuluculukta, uyuşmazlığın çözümü bağlamında tarafların çıkarları esas alınırken; hak temelli arabuluculuk türünde ise, ihtilâfın devlet yargısına taşınması durumunda verilebilecek en yakın karara ulaşmayı amaçlayan bir süreç yönetimi gerçekleştirilir.³⁴

D. Yönteme Başvurma Biçimine Göre Aile Arabuluculuğu

³¹ YAZICI-TIKTIK, s. 48.

³² ÖZMUMCU, s. 1375 vd.

³³ SİĞRİ, Ünal/VAROĞLU, A. Kadir: Müzakere ve Arabuluculuk-İş, Yönetim, Diplomasi ve Hukukta Uyuşmazlıkların Çözümü, 1. Baskı, Ankara 2013, s. 336; DÜR, s. 126.

³⁴ AKYOL-ASLAN, Leyla: “6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 15'inci Maddesi ile Arabulucunun Çözüm Önerisi Getirebilmesine Olanak Sağlayan Yeni Düzenlemenin Değerlendirilmesi”, THD, C. 145, 2018, s. 34 vd.; KAYMAZ, Emine/KAYMAZ, Mehmet Devran: “İş Hukukunda Barışçıl Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk”, Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 4, 2020, s. 9; ÖZBEK, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 736.

Türleri

Aile arabuluculuğu, yõteme başvurma biçimine göre farklı türlere ayrılmaktadır. Bu türlerden ilki mahkemeye yakın aile arabuluculuğudur. Bu arabuluculuk türünde; mahkemenin hâkimi, 4787 sayılı Kanun'un 7. maddesinin 1. fıkrâ hükmü uyarınca³⁵ arabuluculuk faaliyetine doğrudan müdâhil olmaz. Bununla birlikte davaya ara vermek sûretiyle taraflara aralarındaki ihtilâfı çözmek üzere uygun bir zaman ve zemin sunar.³⁶

Arbuluculuk görevinin uyuşmazlığın taşındığı mahkemenin hâkimi tarafından bizzat üstlenildiği arabuluculuk türü olan mahkeme içi aile arabuluculuğunda; hâkim, arabuluculuk süreci ile varılan sonucu bütün hukukî neticelerini doğurmak üzere kayıt altına aldırır.³⁷

Yõteme başvurma biçimi bakımından Dünya'da en yaygın arabuluculuk türü olan mahkeme dışı aile arabuluculuğu ise, uyuşmazlığın taraflarının devlet yargısına başvurmadan önce aralarındaki ihtilâfı gidermeyi amaçladıkları ve kamu otoritesinin doğrudan müdâhalesi olmaksızın yürütülen bir arabuluculuk türüdür.³⁸

E. Başvuradaki İradîlik Durumuna Göre Aile Arabuluculuğu

Türleri

Sürece başvurma bağlamındaki iradeye göre aile arabuluculuğu; "ihtiyarî aile arabuluculuğu" ve "zorunlu aile arabuluculuğu" olmak üzere iki türde icra edilmektedir.³⁹

³⁵ Anılan düzenleme hükmü şu şekildedir: "Aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanamadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir."

³⁶ DÜR, s. 129.

³⁷ DÜR, s. 128.

³⁸ İLDIR, Gülgün, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler), 1. Baskı, Ankara 2003, s. 43.

³⁹ AŞÇI, Mehmet Saim: "Zorunlu Arabuluculuk Uygulamasının Olumlu ve Olumsuz Yönleri", Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, C. 1, 2019, s. 83.

Aile arabuluculuğu kural olarak gönüllülük prensibi ile yürütülen bir faaliyettir.⁴⁰ İhtiyarî aile arabuluculuğu, bu aslî prensibe uygun bir şekilde yürütülen, daha somut bir ifadeyle uyuşmazlığın taraflarının aralarındaki ihtilâfı sona erdirmeye anlamında arabuluculuk sürecine başvurup başvurumama konusunda özgür oldukları arabuluculuk türünü ifade eder.⁴¹

Zorunlu aile arabuluculuğu ise; arabuluculuğa başvurmuş olmanın devlet yargısına başvurmanın ön şartı olarak düzenlenmiş olduğu arabuluculuk türüdür. Önemle belirtmek gerekir ki; bu arabuluculuk türündeki zorunluluk, faaliyete başvurmak anlamında olup taraflara faaliyeti sürdürmek ve sulh ile sonuçlandırmak bakımından herhangi bir mecburiyet yüklenmez.⁴²

II. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA AİLE ARABULUCULUĞU MODELLERİ

Modern hukuk sistemlerinde aile uyuşmazlıklarının çözümü için farklı aile arabuluculuğu modellerinden yararlanılmaktadır. Sürece katılan üçüncü kişilerin niteliği ve niceliğinin yanı sıra, uyuşmazlık çözümü sürecinde odaklanılan konular, arabuluculuk faaliyeti ile ulaşılmak istenen nihaî amaç, arabulucunun faaliyetteki rolü, uyuşmazlık çözüm sürecinde yararlanılan araçlar gibi çeşitli belirleyiciler üzerinden oluşturulan bu modeller; “değerlendirici”, “kolaylaştırıcı”, “dönüştürücü”, “problem çözücü”, “yapılandırıcı”, “öyküsel”, “ekosistemik”, “terapötik”, “online”, “mekik” ve “eş” aile arabuluculuğu başlıkları çerçevesinde aşağıda ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

A. Değerlendirici Aile Arabuluculuğu Modeli

Hukuk alanında ve arabuluculuk mesleğinde yeterli deneyime sahip olan arabulucuların katılımıyla yürütülen değerlendirici aile arabuluculuğu modelinde, çatışmanın özüne ve taraflarca anlaşmaya varılması için karşılanması gereken asgarî taleplere/ihtiyaçlara

⁴⁰ ÖZTÜRK, Necla/YARAR, Güven: “AB 2008/52/EC Arabuluculuk Direktif Hükümlerinin Bazı Üye Devlet ve Türk Hukukunda Yansımaları”, Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan II, 2015, s. 1331 vd.

⁴¹ YAZICI-TIKTIK, s. 36 vd.

⁴² AŞCI, 83-84.

odaklanılır.⁴³ Bu modelde arabulucu; uyuşmazlığın taraflarının iddialarına ve taleplerine bir hâkimin bakış açısıyla yaklaşmakta ve onların uyuşmazlık bağlamındaki güçlü ve zayıf yönlerine dikkat çekmek sûretiyle muhtemel bir anlaşmanın-anlaşmamanın her bir taraf için olumlu-olumsuz yönleri ortaya koymaktadır.⁴⁴

Değerlendirici modelde; kendisine “tarafların uyuşmazlık alanını ilgilendiren güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmek”, “uyuşmazlık konusu sorunun çözümüne yönelik seçenekler geliştirerek taraflara öneriler sunmak” ve “uyuşmazlık konusunun davaya dönüşmesi hâlinde verilebilecek kararlara ilişkin tahminde bulunmak” olmak üzere üç ana görev yüklenmiş olan arabulucu; uyuşmazlık çözüm sürecini aktif bir metot, sulh temelinde anlaşmaya yönelik bir yaklaşım ve çözüm odaklılık çerçevesinde hızlı bir seyirle yönetir.⁴⁵

Çıkarlardan ziyâde âdil sonuçlara odaklanan ve tarafsız üçüncü kişinin hukukî bilgisinden, tecrübesinden ve değerlendirmelerinden azamî düzeyde yararlanılmasını hedefleyen⁴⁶ değerlendirici modelin olumlu ve olumsuz yönlerinin olduğu ifade edilebilir.

Değerlendirici model; deneyimli ve objektif bir üçüncü kişinin değerlendirmelerinden ve önerilerinden aracısız ve masrafsız olarak yararlanılmasını sağlar; taraflarla paylaştığı öngörüler ve tavsiyeler ile anlaşmaya dönük taraf iradesini kuvvetlendirir ve uzlaşma odaklı işleyişi ile ihtilâfın hızlı ve sürdürülebilir bir şekilde giderilmesine katkıda bulunur.⁴⁷

Bununla birlikte, öğretilerde söz konusu modelin; arabulucunun baskın yönlendirmesi ile taraf iradesinin sakatlanması, arabulucunun

⁴³ MOORE, Mediation, s. 56.

⁴⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. YEŞİLİRMAK, s. 37; AKYOL-ASLAN, s. 36; DÜR, s. 119.

⁴⁵ LOWRY, L. Randolph: Evaluative Mediation, Ann, Milne/Folberg, Jay/Salem, Peter (Editörler), Divorce and Family Mediation Models, Techniques, and Applications, New York 2004, s. 73; ADKINS, Mary: "Moving Out of the 1990s: An Argument for Updating Protocol on Divorce Mediation in Domestic Abuse Cases", Yale Journal of Law and Feminism, C. 22, 2010, s. 104.

⁴⁶ ROBERTS, Family Disputes, s. 195-196; ADKINS, s. 105.

⁴⁷ LOWRY, s. 76 vd.

hatalı içtihatları nedeniyle tarafların çıkarlarına hanel gelmesi, muhtemel hukukî sonuç paylaşımından ötürü psikolojik üstünlüğü kaybeden taraf için negatif çözümler dayatması ve tam olarak karşılanmayan taraf ihtiyaçları nedeniyle ileriye dönük bastırılmış çatışmalar doğurması gibi olumsuz yönlerinin bulunduğu da savunulmaktadır.⁴⁸

B. Kolaylaştırıcı Aile Arabuluculuğu Modeli

Aile uyuşmazlıklarının esasına ve olası hukukî sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerden kaçınan ve ihtilâfın taraflarına aralarındaki sorunun ortadan kaldırılması için kendi çözümlerini üretmeleri konusunda yardımcı olmayı amaçlayan kolaylaştırıcı aile arabuluculuğu modeli, tarafsız bir üçüncü kişinin sonuca etki eden belirleyici değerlendirmelerinden ziyâde taraf egemenliği çerçevesinde işlerlik kazanan bir modeldir.⁴⁹

Kolaylaştırıcı aile arabuluculuğunda, taraflar çözüme ulaşma konusunda ana aktörlerdir. Bu sebeple de arabulucudan uyuşmazlığın esasına ilişkin ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmayı gerektirecek bir bilgi ve deneyime sahip olması beklenmez; taraflar arasında iletişim tesis etmek, var olan iletişim ortamını iyileştirmek/güçlendirmek ve süreç içerisinde gerçekleştirilen müzâkerelerde genel koordinasyon ve eşgüdüm rolünü icra etmek arabulucu için yeterli olarak kabul edilir.⁵⁰

Sonuç ve anlaşmadan çok süreç ve iyi iletişim odaklı olarak yürütülen bu model kapsamında tarafların hukuken korunması gereken haklarına değil ortak bir paydada buluşturulabilecek çıkarlarına

⁴⁸ **LOWRY**, s. 74-75.

⁴⁹ **LEVIN**, Murray S.: "The Propriety of Evaluative Mediation: Concerns About the Nature and Quality of an Evaluative Opinion", *Ohio State Journal On Dispute Resolution*, C. 16, 2001, s. 267-268.

⁵⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. **RISKIN**, Leonard L.: "Understanding Mediators' Orientations, Strategies and Techniques: A Grid for the Perplexed", *Harvard Negotiation Law Review*, C. 1, 1996, s. 28-29; **ALFINI**, James J.: "Evaluative Versus Facilitative Mediation: A Discussion", *Florida State University Law Review*, C. 24, 1997, s. 919.

odaklanılır.⁵¹ Bu çerçevede arabulucu, taraf iradelerini etkileyecek tahminlerden, değerlendirmelerden ve önerilerden kaçınır.⁵²

Öğretide kolaylaştırıcı modelin olumlu yönlerine ilişkin çeşitli değerlendirmeler bulunmaktadır.⁵³ Bu değerlendirmelerden hareketle ifade etmek gerekirse kolaylaştırıcı aile arabuluculuğu; taraflar arasındaki iletişim hem süreç esnasında hem de süreç sonrasında güçlendirir, tarafların sonuçlarına katlanacakları çözümleri bizzat üretmelerini sağlar, taraflar için kaliteli bir müzâkere ortamı sunarak güç dengesizliklerinin önüne geçer ve taraf egemenliği ile yürütülen faaliyet neticesinde tarafları tatmin edecek daha uygulanabilir anlaşma belgelerinin oluşturulmasını temin eder.⁵⁴ Bununla birlikte, kolaylaştırıcı model, tarafların iyi niyetli olmadığı uyuşmazlıklar bağlamında arabuluculuktan beklenen yararın elde edilmesi hususunda yetersiz kalabilir.

C. Dönüştürücü Aile Arabuluculuğu Modeli

Günümüz hukukunda aile uyuşmazlıklarının çözümü bağlamında kullanım alanı giderek genişlemekte olan dönüştürücü aile arabuluculuğu modeli; ihtilâfın tarafları nezdinde “muhatabı tanıma” ve “iletişimi güçlendirme” şeklinde iki ana tesir oluşturarak çatışmaları yıkıcı olmaktan yapıcı olmaya dönüştürmeyi amaçlar. Bu model; taraflarda ihtilâfa (ve uyuşmazlığı ilgilendiren kişisel zayıflıklara) dair farkındalık oluşturan, tarafları birçok açıdan iyileştiren (toplumsal ilişkilerde daha anlayışlı ve duyarlı olma, daha özgüvenli ve özsaygılı olma, sosyal uyum yeteneğini kazanma, müstakbel sorunlarla daha iyi bir şekilde baş etme vb.) ve taraf gereksinimlerinin karşılıklı olarak anlaşılmasına yardımcı olmak sûretiyle anlaşmazlıkları dostâne bir şekilde sona erdirmeyi hedefleyen bir model olarak öne çıkmaktadır.⁵⁵

⁵¹ ROBERTS, Family Disputes, s. 193.

⁵² LEVİN, s. 271; ÖZMUMCU, Arabulucunun Rolü, s. 1372.

⁵³ MAYER, Bernard, “Facilitative Mediation”, Milne, Ann L./Folberg, Jay/Salem, Peter (Ed.), *Divorce and Family Mediation Models, Techniques, and Applications*, The Guilford Press, New York 2004, s. 38-39.

⁵⁴ STITT, Allan J., *Mediation: A Practical Guide*, 1. Baskı, Londra 2004, s. 3.

⁵⁵ BARUCH, Robert A./FOLGER, Joseph P. (Çeviren: Şart, Gamze), *Arabuluculuk ve Getirileri-Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı*, 1. Baskı, Ankara 2013, s. 22-23; BERKEL,

Dönüştürücü model bağlamında esas olan; tarafların karşılaştıkları ve/veya karşılaşacakları uyuşmazlıkları yönetme bağlamındaki kişisel gelişimlerine katkıda bulunmaktır. Bu sebeptendir ki, dönüştürücü arabuluculuk faaliyeti kapsamında rol alan arabulucu, ihtilâfın hâlli sürecinde geçici bir fonksiyon üstlenmez, bilakis tarafları kısa-orta vadede takip ederek, onların iyi anlamda dönüşümüne katkıda bulunmaya gayret eder.⁵⁶

Dönüştürücü aile arabuluculuğunu diğer arabuluculuk modellerinden farklı kılan birtakım özellikler bulunmaktadır. Öğretideki değerlendirmelerin ortak paydasından hareketle özetlemek gerekirse bu model; taraflara ilişkin kesin bir önyargısızlık ve güçlü bir hazır bulunuşluk ile işlerlik kazanır, tarafların ihtilâfa esas sorunlara dair derinlemesine düşünme ve farklı perspektifler kazanma yetisini güçlendirmeye odaklanır ve süreç neticesinde ulaşılan sonuçların sorumluluğunu taraflara bırakır.⁵⁷

Öte yandan söz konusu model; belirli açılardan bakıldığında bir alternatif uyuşmazlık çözüm yönteminden ziyâde bir tür terapi uygulamasına yakınsar. Bu yönüyle aile içi şiddet ve istismâr konulu uyuşmazlıklara karşı koymakta çeşitli güçlükler doğurabilir. Bununla birlikte, uzun vadede erişilmesi mümkün ideal sonuçlara odaklanmasından ötürü kısa vadeli çözümlere ihtiyaç duyuran anlaşmazlıklar bağlamında istenen düzeyde etki oluşturmayabilir.⁵⁸

D. Problem Çözücü Aile Arabuluculuğu Modeli

Hans Georg, *Father to Son the Mediation of Family Firm Succession Conflict*, 1. Baskı, Köln 2007, s. 99.

⁵⁶ **ÖZMUMCU**, Seda: "Amerika Birleşik Devletleri'nde Uyuşmazlık Çözümünde Dönüştürücü Arabuluculuk Modeli", İÜHFİM, C. 73, 2015, s. 325; **KIYAK**, Emre, *Dönüştürücü Arabuluculuk-Problem Çözücü Arabuluculuk ile Uyumlaştırılması*, 1. Baskı, Ankara 2018, s. 109 vd.; **SEAMAN**, Roger, *Explorative Mediation at Work the Importance of Dialogue for Mediation Practice*, 1. Baskı, Londra 2016, s. 165;. **FRANZ**, Patricia L: "Habits of a Highly Effective Transformative Mediation Program", *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, C. 13, 1998, s. 1042.

⁵⁷ **PARKINSON**, Aile Arabuluculuğu, s. 37-38.

⁵⁸ **MCKINNEY**, Bruce C.: "A Critical Analysis of Transformative Mediation", *Peace Research*, C. 29, 1997, s. 42; **PARKINSON**, Aile Arabuluculuğu, s. 38.

Arabulucu tarafından uyuşmazlığa ilişkin olarak yapılacak mevcut durum değerlendirmesine dayanan bir model olan problem çözücü aile arabuluculuğu, hukukî anlamda yetkin, meslekî anlamda tecrübeli, somut uyuşmazlık dosyası konusunda ise bilgi sahibi, tarafsız üçüncü kişinin belirleyici olduğu bir süreç yönetimi ile işlerlik kazanır.⁵⁹

Karma bir arabuluculuk yöntemi olan bu modelde; ihtilâfı, taraf çıkarlarını öncelemeksizin çözmeyi hedefleyen bir anlayış hâkimdir. Bu anlayışa uygun olarak arabulucu, taraflara üzerinden mutabakat sağlanabilecek somut çözüm önerileri sunmak sûretiyle onları anlaşmaya varılması hususunda ikna etmeye çabalar.⁶⁰

E. Yapılandırıcı Aile Arabuluculuğu Modeli

Yapılandırıcı aile arabuluculuğu, arabuluculuk faaliyetinin arabulucu ve taraflar arasında varılmış olan çerçeve kurallar doğrultusunda çok aşamalı bir süreç şeklinde icra edildiği bir modeldir.⁶¹

Modern hukukta, son yıllarda özellikle boşanma konulu aile uyuşmazlıkları kapsamında sıklıkla tercih edilmekte olan yapılandırıcı model; boşanmanın hukukî ve mâlî sonuçlarına (ve bu sonuçların müzâkeresi sürecinde taraf çıkarlarına) odaklanır.

Taraflarda âdil sonuçlar üretildiği düşüncesi oluşturan bir süreç yönetim rehberi çerçevesinde uygulanan bu modelde, sorun tanımlama-vâkiâ tespiti-çözüme ilişkin seçeneklerin değerlendirilmesi-olumlu/olumsuz sonuçlandırma olmak üzere dört aşmadan oluşur, arabulucunun etkin yönetiminde sonuç odaklı olarak yürütülür ve esas olarak taraflar arasındaki iletişimin sürecin sona ermesinden sonra devam edip etmemesi ile ilgilenmez.⁶²

⁵⁹ BEARDSLEY, K./QUINN, D./BISWAS, B./WILKENFELD, J.: "Mediation Style and Crisis Outcomes", *The Journal of Conflict Resolution*, C. 50, 2006, s. 77.

⁶⁰ VUKOVIC, Sinisa, *International Multiparty Mediation and Conflict Management Challenges of Cooperation and Coordination*, 1. Baskı, New York 2016, s. 26.

⁶¹ COOMBS, Russell M.: "Noncourt-Connected Mediation and Counseling in Child-Custody Disputes", *Family Law Quarterly*, C. 17, 1984, s. 472.

⁶² NOLAN, Jacqueline M./VOLPE, Maria R.: "Teaching Mediation As a Lawyering Role", *Journal of Legal Education*, C. 39, 1989, s. 581; HOBBS, Steven H.: "Facilitative Ethics in Divorce Mediation: A Law and Process Approach", *University of Richmond*

F. Öyküsel Aile Arabuluculuğu Modeli

Aile uyuşmazlıklarının çözümü bağlamında anlaşmadan ziyâde ihtilâfı ilgilendiren hikâyeleri olumlu anlamda değiştirmeye/yeniden inşa etmeye odaklanan bir model olan öyküsel aile arabuluculuğu, taraflara aralarındaki sorunlara farklı bir perspektiften bakma hususunda yardımcı olmayı önceleyen bir ihtisas arabuluculuğudur. Bu modelde arabulucu; tarafların ilgisini olumlu anlamda belirli bir yöne çekmek, ihtilâfa konu bakış açısını yeniden yapılandırmak ve çatışmaya dönük öyküleri iş birliğine dâir hikâyelere dönüştürmek üzere çaba sarf eder.⁶³

Öğretideki farklı görüşlerin ortak noktalarından hareketle ifade etmek gerekirse, öyküsel arabuluculuk modeli; uyuşmazlıkların temelinde insan öyküleri olduğunu kabul eder. Çift dinleme tekniğinden yararlanan bu model, içsel varsayımlardan kaçınır, sorunu ilgilendiren hikâyelerin paylaşılması bağlamında kişileri olaylardan ayırır ve tarafların birlikte çözüm odaklı yeni bir öyküyü inşa etmelerine yardımcı olur.⁶⁴

G. Ekosistemik Aile Arabuluculuğu Modeli

Arabuluculuk müessesesine ilişkin çeşitli teorileri ve pratikleri ihtiva eden karma bir model olan ekosistemik aile arabuluculuğu modeli, aile uyuşmazlıklarının çözümünde eşleri (yetişkinleri) merkeze yerleştiren bir yaklaşımı değil çocuk odaklı bir süreç yönetimini esas almaktadır.

Bu modelde, hassasiyetle yönetilen uyuşmazlık çözüm sürecinde tarafların (ve ihtilâfın ilgilendirdiği üçüncü kişilerin) beklentileri, ihtiyaçları ve talepleri hukukî, ekonomik, psikolojik ve toplumsal açıdan ayrıntılı bir şekilde değerlendirilir.⁶⁵

Law Review, C. 22, 1988, s. 343-344; **FISKE**, John A.: "Divorce Mediation: an Attractive Alternative to Advocacy", Suffolk University Law Review, C. 20, 1986, s. 56.

⁶³ **TAYLOR**, s. 134-135; **KEKEÇ-KISMET**, s. 245.

⁶⁴ **WINSLADE**, John/**MONK**, Gerald, Practicing Narrative Mediation Loosening the Grip of Conflict, 1. Baskı, San Francisco 2008, s. 2-3; **MOORE**, s. 50; **KEKEÇ-KISMET**, s. 245.

⁶⁵ **PARKINSON**, Family Mediation, s. 116.

Ekosistemik modelde aile arabuluculuğu faaliyeti; eşler, çocuklar, ilgili diğer aile üyeleri, taraf vekilleri, devlet yetkilileri ve alanında uzman meslek mensuplarından oluşan bir ekosistemde yürütülür ve ihtiyaç duyulması hâlinde arabuluculara mahkemeler ile eşgüdüm içinde çalışma fırsatı sunarak taraflarca istenen düzeyde içselleştirilmiş barışçıl çözümlere ulaşılmasına vesile olur⁶⁶.

Ekosistemik aile arabuluculuğu; boşanmanın/ayrılığın gerçekleşmiş olduğu anlaşmazlıklarda dahi tarafları bir bütünün parçası olarak görür, anlaşmazlıkların hukukî ve mâlî sonuçlarından ziyâde orta-uzun vadede taraflarca yapılabilecek iş birliğini merkez koyar. Bu model; ihtilâftan etkilenen gençlerin ve özellikle çocukların fikirlerinin çözüme alabildiğince etki etmesini sağlar ve birden fazla aktör/araç yardımıyla tüm taraflar için her anlamda üzerinde durulmuş/çalışılmış sürdürülebilir çözümler üretir⁶⁷.

H. Terapötik Aile Arabuluculuğu Modeli

Aile terapisinin teorik ve pratik tecrübelerini arabuluculuk müessesesine taşıyan terapötik model, kişisel (taraflar nezdinde) ve kurumsal (aile kurumu nezdinde) bir değişimin olmadığı durumlarda, uyuşmazlık çözümlerinin kalıcı ve başarılı olmayacağı yaklaşımına dayanır. “Genel Terapötik Model”, “Bowen Aile Sistemleri Teorisi” ve “Çıkmazlara Yönelik Arabuluculuk” olmak üzere farklı türleri bulunan terapötik modelde, arabuluculuk faaliyeti; değerlendirme (hazırlık/tarama), önleme (danışmanlık/terapi), müzâkere etme (ortak arabuluculuk) ve izleme (arabuluculuk sonrası takip) olmak üzere dört adımda yürütülür.⁶⁸

Alanında iyi yetişmiş arabuluculara bir eğitmen rolü veren terapötik model; taraf vekillerinin sürece katılımını belirli açılardan sınırlar, anlaşmaya ulaşmaktan ziyâde tarafların iyileştirilmesini

⁶⁶ PARKINSON, Lisa: “Expanding the Model Without Breaking the Mould: Developing Practice and Theory in Family Mediation”, *Fam Law*, 2016, C. 46, s. 111.

⁶⁷ PARKINSON, Aile Arabuluculuğu, s. 41 vd.

⁶⁸ ÖZMUMCU, Seda: “Aile Uyuşmazlıklarının Çözümünde Terapötik Arabuluculuk Modelinin Değerlendirilmesi”, *BAÜHFD*, C. 13, 2018, s. 11.

hedefler, süreç boyunca empatik bir müzâkere ortamı oluşturmayı önemser, kontrolün taraflarda kalmasını amaçlar ve uzun süreli bir arabuluculuk faaliyeti (terapi hizmeti) sonucunda taraflara kendi durumlarına en uygun çözümlere barışçıl ve kalıcı bir şekilde ulaşmaları için yardımcı olur.⁶⁹

Uzmanlaşmış terapötik aile arabuluculuk modellerinden; “Çıkmazlara Yönelik Aile Arabuluculuğu” modelinde, derin çatışma ile aile içi şiddet içeren (bu yönüyle de çocukları ağır bir şekilde etkileyen ayrılık ve boşanma konulu) ihtilâflara odaklanılır. Bu modelde; taraflara çocuklarının ihtiyaçlarının anlaşılması, aile içi çatışmaların yönetilmesi ve aile kurumunu ilgilendiren ihtilâflarla daha iyi bir şekilde başa çıkılması gibi konularda eğitim ve terapi hizmetleri verilmesi amaçlanır.⁷⁰

“Bowen Aile Sistemleri Teorisi”ni esas alan terapötik model bağlamında ise; aile arabulucuları tarafından altı aşamalı bir arabuluculuk faaliyeti icra edilerek uyuşmazlık taraflarının kendilerine ve birbirlerine yönelik bakış açılarının/yaklaşımlarının yeniden yapılandırılması hedefiyle aile terapisi esaslarından ve tekniklerinden yararlanan bir süreç yönetimi gerçekleştirilir.⁷¹

I. Online (Çevrimiçi) Aile Arabuluculuğu Modeli

Online aile arabuluculuğu modeli, ihtilâfın taraflarını videokonferans ve telekonferans araçları gibi teknolojik iletişim yöntemlerini kullanarak uzaktan erişim yoluyla bir araya getiren alternatif bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir.⁷²

Çevrimiçi arabuluculuk modeli olarak da isimlendirilen söz konusu model, teknolojinin gelişimiyle birlikte Anglo-Sakson ve Kara Avrupası hukuklarında gelişme göstermeye başlamış ve 2015 yılından itibaren yürürlüğe giren Avrupa Birliği Tüketici Şikâyetleri Direktifi ile birlikte

⁶⁹ ÖZMUMCU, Terapötik Arabuluculuk, s. 11 vd.

⁷⁰ TAYLOR, s. 128 vd.; PRUETT, s. 95.

⁷¹ REGINA, Wayne F, Applying Family Systems Theory to Mediation A Practitioner’s Guide, 1. Baskı, Lanham MD 2011, s. 25.

⁷² APPLGATE, Amy/HALE, Darrell/BECK, Connie J. A.: “Shuttle and Online Mediation: A Review of Available Research and Implications for Separating Couples Reporting Intimate Partner Violence or Abuse: IPV and Mediation”, ResearchGate/Family Court Review, 2017, s. 394-395.

birçok avrupa ülkesinde özel bir arabuluculuk modeli olarak yaygın bir şekilde tercih edilmeye başlamıştır.⁷³

Avrupa ülkelerinde, Çevrimiçi Uyuşmazlık Çözümü Uygulamaları adı altında bağımsız olarak oluşturulmuş internet tabanlı dijital platformlar aracılığıyla yoğun bir şekilde kullanılan online arabuluculuk modeli, günümüzde gelişen web ve mobil odaklı iletişim araçlarının da katkısıyla genel olarak telekonferans ve/veya videokonferans uygulaması şeklinde uygulanan bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir.⁷⁴

Online arabuluculuk; taraflara arabulucuyu seçme hususunda daha geniş bir hürriyet alanı sunar, uyuşmazlık yaşayan kişileri son derece zengin bir zaman ve mekân alternatifleriyle buluşturur, özellikle iletişimin koptuğu ihtilâflarda gerginliği ve güç dengesizliğini azaltıcı bir işlev görür, sürecin daha hızlı ve esnek bir şekilde yürütülmesine olanak tanır.

Öte yandan; bu model, yürütüldüğü araçlardan ötürü gizlilik ilkesi açısından tehdit oluşturur ve ancak yüz yüze gelmek sûretiyle çözüme kavuşturulması mümkün ihtilâflar bakımından istenen düzeyde başarılı olmayabilir.⁷⁵ Bununla birlikte; online modelde, arabulucunun süreçteki rolü zayıf kalabilir ve sürecin anlaşma ile sona erdiği durumlarda taraf imzalarının/onayının alınması anlamında çeşitlik zorluklar yaşanabilir.⁷⁶

İ. Boşanma Arabuluculuğu Modeli

Aile arabuluculuğunun modern hukuktaki ilk örneklerine boşanmanın hukukî ve mâlî sonuçlarını ilgilendiren uyuşmazlıklar bağlamında rastlanmaktadır. Elli yılı aşkın bir uygulama tecrübesi neticesinde bir ihtisas arabuluculuğu olarak gelişen boşanma arabuluculuğu, kendine özgü araçları ve teknikleri ile boşanmayı ilgilendiren anlaşmazlıkları ele alan bir modeldir.

⁷³ GOODMAN, Andrew (Çeviren: Bıçaksız, Adnan ve Alkın, Zeynep): Preparing for Mediation a Guide for Consumer/Arabuluculuğa Hazırlanmak-Arabuluculuktan Yararlanacaklar İçin Rehber), 1. Baskı, Ankara 2017, s. 11.

⁷⁴ GOODMAN, s. 30-31.

⁷⁵ WILSON-EVERED, Elisabeth/THOMSON, Mark/MACFARLANE, Deborah/ZELNIKOW, John: "Towards an Online Family Dispute Resolution Service in Australia", ResearchGate, 2011, s. 3.

⁷⁶ EBNER, Noam: "E-Mediation", Abdel Wahab, M. S./Katsh, E./Rainey, D. (Ed.), Online Dispute Resolution: Theory and Practice, 1. Baskı, New York 2012, s. 359.

Boşanma arabuluculuğunun konusunu teşkil eden anlaşmazlıklar; tarafların kişilik özellikleri, beklentileri, ihtiyaçları ile taleplerinden etkilenen ve tolere edilebilir yumuşak çekişmelerden fiziksel/psikolojik şiddete varabilecek şiddetli çatışmalara varan geniş bir uyuşmazlık alanını ifade eder.⁷⁷

Konu odaklı düşük düzeyli ihtilâflarla başlayan boşanma konusu anlaşmazlıklar, belirli bir yaşanmışlığın etkisiyle vukû bulan orta düzeyli anlaşmazlıklar ve tarafların karakterleri, geçmiş yaşantıları, geleceğe ilişkin beklentileri gibi çok sayıda değişkenden etkilenen uzun soluklu/yüksek düzeyli anlaşmazlıklar şeklinde de ortaya çıkabilir.⁷⁸

Boşanma arabuluculuğunun konusu olan anlaşmazlıklar; uyuşmazlığın şiddeti, sürekliliği, tekrar sayısı gibi ölçütler üzerinden sınıflandırılan; boşanma öncesinde, boşanma esnasında ve boşanma sonrasında cereyan edebilen anlaşmazlıklardır. Bu anlaşmazlıklar, hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurmaya adaydır. Bu bağlamda önemli olan söz konusu anlaşmazlıklara yıkıcı değil de yapıcı bir zâviyeden yaklaşmak ve eşler arasındaki dengeli/sınırlı/ölçülü anlaşmazlıkları evliliğin doğal bir parçası olarak görmektir.⁷⁹

Boşanmayı ilgilendiren uyuşmazlıklar yalnızca eşlerden kaynaklanmaz, yer yer ebeveyn-çocuk ilişkisinden yer yer eşler ile eşlerin yakınları/arkadaşları arasındaki ilişkiden de kaynaklanabilir. Söz konusu anlaşmazlıklar, doğru yönetildiğinde boşanmayla sonuçlanmaz, bilakis eşler arasındaki bağları onararak evlilik birliğini güçlendirir.⁸⁰

Belirtilen anlaşmazlıkların taraflar için oluşturabileceği negatif etkileri pozitif çevirmeye, azaltmaya ya da ortadan kaldırmaya odaklanan boşanma arabuluculuğu modeli; tarafları sürece eşit ve etkin bir şekilde dâhil eden, süreç içinde meydana gelebilecek gerginlikleri ve güç dengesizliklerini azaltacak/ortadan kaldıracak önlemleri alarak

⁷⁷ ÖZBEK, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1467.

⁷⁸ ÖZBEK, Aile Arabuluculuğu, s. 73.

⁷⁹ KEKEÇ-KISMET, s. 60.

⁸⁰ ÖZCAN, s. 389; SPENCER, David/BROGAN, Michael, Mediation Law and Practice, 1. Baskı, Cambridge 2006, s. 75; ARAS, Bahattin: "Aile Mahkemelerinde Tarafların Sulh Yoluyla Çözümüne Teşviki", Yargıtay Dergisi, C. 31, 2005, s. 306.

hassasiyetle takip eder. Bu model; çocukların üstün yararına odaklanan ve boşanmadan etkilenmesi muhtemel üçüncü kişilerin menfaâtlerini de gözeten bir modeldir.⁸¹

“Çocuk dâhil”, “çocuk odaklı” ve “çocuğu bilgilendirici” olmak üzere farklı teknikler ile yürütülmesi mümkün olan ve modern hukuk sistemlerindeki yayılım alanını her geçen gün arttıran boşanma arabuluculuğu; aile içi istismâr ile şiddet içeren uyuşmazlıklar bağlamında etkin bir taramayı gerekli kılar ve arabulucuya hem şiddetten/istismârdan etkilenen kişilere hem de kamu otoritesine karşı önemli bir görev ve sorumluluk yükler.⁸²

Boşanma arabuluculuğunun “mekik arabuluculuğu” ve “ortak (eş) arabuluculuk” olmak üzere iki farklı alt modeli bulunmaktadır.

1. Mekik Arabuluculuğu Modeli

Boşanma sürecini ilgilendiren aile uyuşmazlıkları bağlamında taraflar arası güç dengesizliklerinin olduğu durumlarda tercih edilen bir model olan mekik arabuluculuğu; uyuşmazlık çözüm sürecinde meydana gelmesi ve taraflardan birisi aleyhine sonuç doğurması muhtemel olan baskı kurma, şiddet uygulama ve zarar verme eğilimlerinin önüne geçmek sûretiyle taraf iradelerinin çözüm sürecine etkin ve sürdürülebilir bir şekilde yansımaları sağlayan modeldir.⁸³

Taraflarca mutlak güven duyulan tarafsız bir üçüncü kişinin (arabulucunun) yönetiminde yürütülen mekik arabuluculuğu;

⁸¹ **ROBERTS**, Family Disputes, s. 146 vd.; **PARKINSON**, Aile Arabuluculuğu, s. 138 vd.

⁸² Çocuk odaklı arabuluculuk modelinin gelişimi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. **MCINTOSH**, Jennifer: “Child-Inclusive Divorce Mediation: Report on a Qualitative Research Study”, Mediation Quarterly, C. 18, 2000, s. 55 vd.; **MCINTOSH**, Jennifer: “Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment”, Family Court Review, C. 46, 2008, s. 105 vd.

⁸³ **ZYLSTRA**, Alexandra: “The Road from Voluntary Mediation to Mandatory Good Faith Requirements: A Road Best Left Untraveled”, Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, C. 27, s. 78; **ZYLSTRA**, Alexandra: “Mediation and Domestic Violence: A Practical Screening Method for Mediators and Mediation Program Administrators”, University of Missouri School of Law Scholarship Repository, C. 1, 2001, s. 267.

arabulucuya taraflar ile özel oturumlar kapsamında ayrı ayrı çok sayıda görüşme yapma imkânı tanır. Tarafların fiziksel olarak bir araya gelmelerinin mümkün olmadığı durumlarda (tarafların farklı ve uzak yerleşim yerlerinde olduğu vâkiâlarda) ihtilâfın mahkemeye gidilmeksizin çözüme kavuşturulmasına somut katkıda bulunur. Bununla birlikte; taraflar arası iletişimin kopmuş olduğu/kopma noktasına geldiği uyuşmazlıklar kapsamında gerilimi azaltıcı, ifade özgürlüğü alanını genişletici ve anlaşmazlığın olumsuz sonuçlarını mümkün mertebede bertaraf edici bir işlev görür⁸⁴.

2. Ortak (Eş) Arabuluculuk Modeli

Boşanmayı ilgilendiren uyuşmazlıklar çerçevesinde iki ya da daha fazla arabulucunun katılımıyla işlerlik kazanan ortak (eş) arabuluculuk; taraflarca ihtilâfa düşülen konuların farklı meslekî uzmanlık bilgisine ve uygulama deneyimine sahip tarafsız üçüncü kişilerce farklı açılardan ele alınmasını sağlayarak uyuşmazlıkların daha düşük mâliyetlerle, hızlı bir şekilde ve taraf beklentilerine/ihtiyaçlarına uygun biçimde çözüme kavuşturulmasına olanak tanır.⁸⁵

Ortak arabuluculuk modeli; farklı beşerî bilimlerin ve meslekî uzmanlıkların tecrübelerinden yararlanır, uyuşmazlığa farklı cinsiyetlerin (kadın ve erkeğin) bakış açısıyla bakabilme fırsatı sunar, ihtilâfa sebep olan konuları her bir arabulucu için azaltır/daraltır ve taraf ile konu bakımından kompleks bir yapı arz eden ihtilâflar bağlamında iş yükünü hafifleterek anlaşmazlıklar için sağlıklı, etkin ve sürdürülebilir çözümler üretilmesini sağlar⁸⁶.

J. Aile Meclisi Modeli

Aile uyuşmazlıklarının çözümü bağlamında kadim bir tarihî arka planla uygulanan aile meclisi modeli, köken itibarı ile Kur'ân-ı Kerim'deki Nîsâ Sûresi'nin 35. âyeti olan *“Eğer karı ile kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir*

⁸⁴ PARKINSON, Aile Arabuluculuğu, s. 27, 79, 110.

⁸⁵ EPSTEIN, Joe/ EPSTEIN, Susan: “Co-Mediation”, Alternative Dispute Resolution, C. 35, 2006, s. 21.

⁸⁶ EPSTEIN/EPSTEIN, s. 23; PARKINSON, Aile Arabuluculuğu, s. 93-94.

hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır."⁸⁷ hükmüne dayanır.

Söz konusu hükme istinâden yüzlerce yıl boyunca içtihat hukuku uygulamaları ile işlerlik kazanan aile meclisi uygulamasının yazılı bir yol haritası şeklinde kayda alındığı ilk yasal düzenleme, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yürürlük kazanmış olan 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'dir.⁸⁸ Söz konusu düzenlemenin 130. maddesi ile getirilen uygulamaya göre⁸⁹; aile uyuşmazlıklarının çözümü bağlamında aile meclisi modeli inşa edilmiş olup, eşler arasındaki ihtilâfların her iki tarafın ailesinden (veya bunun mümkün olmaması hâlinde ise dışarıdan) seçilen üçüncü kişilerin (hakemlerin) katılımıyla çözüme kavuşturulmasını hedefleyen bu modele, modern hukuktaki arabuluculuk-tahkim (med-arb)⁹⁰ müessesesine benzer bir şekilde işlerlik kazandırılmıştır.⁹¹ Söz konusu modelde; uyuşmazlığın taraflarının ilk olarak arabuluculuğa gitmeleri, arabuluculuk faaliyeti sonunda sülh

⁸⁷ Bkz. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nisâ-suresi> (Erişim Tarihi: 09.05.2024).

⁸⁸ **DÜR**, s. 68.

⁸⁹ Kararnamede yer alan 130. madde hükmü şu şekildedir: *"Zevceyn beyninde nizâ' ve şikâk zuhûr edib de tarafeynden biri hâkime müracaat ederse, hâkim, tarafeyn ailelerinden birer hakem tâyin eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem tâyin olunacak kimse bulunamaz veya bulunup da hakem olacak evsâfi hâiz olmazsa, hâriçten münasiplerini tâyin eyler. Bu sûretle teşekkül eden aile meclisi, tarafeynin ifadât ve müdâfaâtını tedkik ile beynlerini islâha çalışır. Kâbil olmadığı sûrette, kusur zevcede ise, beynlerini tefrik eder. Ve zevcede ise, mehrin tamamı veya bir kısmı üzerine muhâlea eyler. Hakemler ittîfak edemezler ise, hâkim, evsâf-ı lâzımayı hâiz diğer bir heyet-i hakemiyle veya tarafeyne karabeti olmayan üçüncü bir hakem tâyin eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm, kat'î ve nâ-kâbil-i itirazdır."* (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **ÇEKER**, Orhan, Osmanlı Hukuk-u Aile Kararnamesi, 1. Baskı, Konya 2017, s. 16 vd.)

⁹⁰ Başlıca alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden birisi olan arabuluculuk yolunun, bu yolla çözüme ulaşmada başarısız olunması ihtimaline binaen tahkim yoluyla tamamlandığı karma bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olan arabuluculuk-tahkim yolunda, amaç, arabuluculuğun başarıya ulaşmadığı ihtilâfların devlet mahkemelerine başvurmaya gerek kalınmaksızın bağlayıcı bir çözüm aşamasına getirilmesi ve giderilmesidir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **BALCI**, Muharrem: İhtilâfların Çözüm Yolları ve Tahkim, 1. Baskı, İstanbul 1999.)

⁹¹ **TEMEL**, Ahmet: "İslâm Aile Hukukundaki Arabulucu-Hakemlik Uygulamasının Türkiye'de Aile Arabuluculuğuna Muhtemel Katkıları", Darülfunun İlahiyat, C. 30, 2019, s. 324.

olunmaması hâlinde ise bağlayıcı tahkime başvuruları öngörülmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Aile arabuluculuğu; aile müessesesini ilgilendiren uyuşmazlıkların çözümüne odaklanan bir ihtisas arabuluculuğudur. Bu sebeple de; ilk toplumlardan ulus devletler çağına kadar yüzlerce yıllık bir birikimle ilerlemiş ve somut olaya, tarafların niteliğine/niceliğine, faaliyet ile ulaşılmak istenen sonuca, kamu otoritesinin ve arabulucunun süreçteki rolüne ve daha birçok değişkene göre çeşitli türler ve modeller üzerinden uygulanagelmıştır.

Çalışma boyunca üzerinde durulan aile arabuluculuğu türleri ve modellerine ilişkin değerlendirmeler şu şekildedir:

(1) Aile arabuluculuğu modellerinden “yapılandırıcı arabuluculuk”, “öyküsel arabuluculuk”, “terapötik arabuluculuk”, “dönüştürücü arabuluculuk” ve “ekosistemik arabuluculuk” modellerinde; en az uyuşmazlığı sulh temelinde çözmek kadar, ihtilâfın taraflarının kişisel gelişimlerine katkıda bulunmak ve bu yolla taraflar arasında ileriye dönük sürdürülebilir ilişkiler tesis etmeye yönelik bir süreç yönetimi gerçekleştirilir.

(2) Aile arabuluculuğu modellerinden olan “değerlendirici arabuluculuk” ve “problem çözücü arabuluculuk” modelleri, hukuk bilminde ve arabuluculuk mesleğinde bilgi ve tecrübe anlamında yetkin olan tarafsız bir üçüncü kişinin somut çözüm önerileri ve sonuca etkili yönlendirmeleri işlerlik kazanır. Diğer taraftan “kolaylaştırıcı arabuluculuk” ve “mekik arabuluculuğu” gibi modellerde ise mutlak olarak taraf egemenliği esastır ve arabulucu yalnızca taraflar arasında müzâkere altyapısını iyileştirici (iletişimi güçlendirici) bir rol icra eder.

(3) Aile arabuluculuğu; kural olarak taraf iradesini ve gönüllülüğü ilke edinmiş olan bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Bununla birlikte, hem geleneksel hukuk düzenlerinde hem de modern hukuk sistemlerinde en azından sürece başvurma anlamında zorunlu (dava şartı) arabuluculuğu teşvik eden yazılı düzenlemelere de sıklıkla rastlanmaktadır.

(4) İlk uygarlıklar döneminde büyük ölçüde taraf yakınları ve toplum nezdinde saygınlığı olan kanaat önderleri aracılığıyla âdî arabuluculuk şeklinde uygulanan aile arabuluculuğu, özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren farklı ülke iç hukuklarında gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin ardından büyük ölçüde nitelikli (resmî) arabuluculuk şeklinde varlık göstermektedir.

(5) Aile arabuluculuğunun icrâsı anlamında tercihe şayan öncelikli tür; tarafların aralarındaki uyuşmazlığı devlet yargısına taşımadan önce çözmeye çalıştıkları mahkeme dışı arabuluculuk türüdür. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda, arabuluculuk faaliyetinin taraflarca daha ziyâde önemsenmesine/içselleştirilmesine yardımcı olmak üzere farklı ülkelerin iç hukuklarında mahkeme içi arabuluculuk ve mahkemeye yakın arabuluculuk türlerinden yararlanılmasına yönelik somut ve ayrıntılı mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır.

(6) Aile arabuluculuğu anlamında genel eğilim, sürecin taraf çıkarları odağında yürütülmesidir. Ancak, özellikle “değerlendirici arabuluculuk” ve “problem çözücü arabuluculuk” modellerinin uygulandığı uyuşmazlık çözüm süreçlerinde tarafları anlaşmaya varmak konusunda teşvik etmek amacıyla hak temelli arabuluculuk türünden yararlanılması, son yıllarda özellikle uzayan yargılama süreçlerinin olumsuz çıktılarında korunması amacıyla sıklıkla başvuru bir yol hâline gelmiştir.

(7) Türk hukukunda 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu’nun 1. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenlemeden hareketle aile arabuluculuğu; 2013 yılından itibaren ihtiyarî ve nitelikli arabuluculuk temelinde ve kural olarak mahkeme dışı ve menfaât odaklı arabuluculuk türü üzerinden varlık ve işlerlik kazanmaktadır.

(8) Türk hukukundaki aile uyuşmazlıklarının çözümü çerçevesinde; aslî olarak kolaylaştırıcı arabuluculuk modeli uygulanmakta, ancak istisnâ olarak dahi olsa değerlendirici ve problem çözücü modellere yakınsayan süreç yönetimleri de gerçekleştirilmektedir.

(9) 6325 sayılı Kanun düzenlemesi ile arabuluculuk için belirlenmiş olan kapsam alanı, aile uyuşmazlıklarının bu alternatif uyuşmazlık

çözüm yönteminden yararlanılarak çözüme kavuşturulmasına büyük ölçüde engel olmaktadır.

(10) Türk aile hukukunu ilgilendiren uyuşmazlıklar bağlamında arabuluculuk yönteminden daha etkin ve sürdürülebilir bir şekilde yararlanılabilmesi için söz konusu arabuluculuk yöntemi müstakil bir yasa ile ayrıntılı olarak düzenlenmelidir. Bu kapsamda, aile içi şiddet iddiası içeren uyuşmazlıklar bağlamında en azından ihtiyarî ve kolaylaştırıcı arabuluculuk türünden/modelinden yararlanılabilmesinin önü açılmalıdır. Bununla birlikte, aile arabuluculuğu türlerine ve modellerine ilişkin açık kanunî atıflar yapılmalı; hangi tür aile uyuşmazlıkları için hangi modelin tercih edilebileceği ve hangi nitelikleri taşıyan arabulucuların görev yapabileceği, söz konusu kanuna dayanılarak çıkarılacak mevzuat düzenlemeleri (uygulama tebliği, usûl-esas, rehber vb.) çerçevesinde saçık bir şekilde ortaya koyulmalıdır.

KAYNAKÇA

- ADKINS**, Mary: "Moving Out of the 1990s: An Argument for Updating Protocol on Divorce Mediation in Domestic Abuse Cases", *Yale Journal of Law and Feminism*, C. 22, 2010, s. 97-131.
- AKKAYA**, Tolga: "Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci (Aile) Danışmanlığı", *Ankara Barosu Dergisi*, C. 4, 2014, s. 23-62.
- AKYOL-ASLAN**, Leyla: "6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 15'inci Maddesi ile Arabulucunun Çözüm Önerisi Getirebilmesine Olanak Sağlayan Yeni Düzenlemenin Değerlendirilmesi", *THD*, C. 145, 2018, s. 29-44.
- ALFINI**, James J.: "Evaluative Versus Facilitative Mediation: A Discussion", *Florida State University Law Review*, C. 24, 1997, s. 919.
- ALKAN**, Derya: *Türk İş Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.*
- APPLEGATE**, Amy/**HALE**, Darrell/**BECK**, Connie J. A.: "Shuttle and Online Mediation: A Review of Available Research and Implications for Separating Couples Reporting Intimate Partner Violence or Abuse: IPV and Mediation", *ResearchGate/Family Court Review*, 2017, s. 390- 403.
- ARAS**, Bahattin: "Aile Mahkemelerinde Tarafların Sulh Yoluyla Çözüme Teşviki", *Yargıtay Dergisi*, C. 31, 2005, s. 303-309.
- AŞCI**, Mehmet Saim: "Zorunlu Arabuluculuk Uygulamasının Olumlu ve Olumsuz Yönleri", *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, C. 1, 2019, s. 80-91.
- BALCI**, Muharrem: *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, 1. Baskı, İstanbul 1999.
- BARRETT**, Jerome T./**BARRETT**, Joseph P.: *A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of a Political, Cultural, and Social Movement*, 9. Baskı, San Francisco 2004.

- BARUCH**, Robert A./**FOLGER**, Joseph P. (Çeviren: Şart, Gamze): Arabuluculuk ve Getirileri-Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı, 1. Baskı, Ankara 2013.
- BEARDSLEY**, K./**QUINN**, D./**BISWAS**, B./**WILKENFELD**, J.: "Mediation Style and Crisis Outcomes", *The Journal of Conflict Resolution*, C. 50, 2006, s. 58-86.
- BERKEL**, Hans Georg: *Father to Son the Mediation of Family Firm Succession Conflict*, 1. Baskı, Köln 2007.
- BİLEN**, Mürüvvet: *Sağlıklı İnsan İlişkileri*, 1. Baskı, Ankara 2004.
- COOMBS**, Russell M.: "Noncourt-Connected Mediation and Counseling in Child-Custody Disputes", *Family Law Quarterly*, C. 17, 1984, s. 469-495.
- COŞAR**, Vedat Ahsen: "Dünyada Arabuluculuk Uygulamaları Konferansı", *Türkiye Barolar Birliği*, Ankara 2011, s. 5-14.
- ÇEKER**, Orhan, *Osmanlı Hukuk-u Aile Kararnamesi*, 1. Baskı, Konya 2017.
- DAĞLIOĞLU**, Duygu: "Aile Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk", *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, 2020, s. 551-587.
- DENDORFER**, Renate: "Mediation in Germany: Structure, Status Quo and Special Issues", *CMC, Civil Mediation Council Fifth National Conference, 2011*, s. 1-10.
- DOLTO**, Franchoise (Çeviren: Yiğitler, Nuriye): *Çocuk ve Boşanma*, 1. Baskı, İstanbul 1992.
- DÜR**, Orhan: *Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri*, 1. Baskı, Ankara 2018.
- EBNER**, Noam: "E-Mediation", Abdel Wahab, M. S./Katsh, E./Rainey, D. (Ed.), *Online Dispute Resolution: Theory and Practice*, 1. Baskı, New York 2012.
- EKMEKÇİ**, Ömer/ÖZEKES, Muhammet/ATALI, Murat: *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 1. Baskı, İstanbul 2018.
- EMERY**, Robert: *Renegotiating Family Relationships Divorce, Child Custody and Mediation*, 2. Baskı, New York 2012.

- EPSTEIN, Joe/EPSTEIN, Susan:** "Co-Mediation", *Alternative Dispute Resolution*, C. 35, 2006, s. 21-23.
- ERICKA B. Gray:** "Creating History: The Impact of Frank Sanderon ADR in the Courts", *Negotiation Journal*, C. 22, 2006, s. 445-454.
- ERICKSON, Stephen K.:** *Family Mediation Casebook Theory and Process*, 1. Baskı, New York 1988.
- ERTÜRK, Mustafa:** *Arbuluculuk Sözleşmesi*, 1. Baskı, Ankara 2019.
- FISKE, John A.:** "Divorce Mediation: an Attractive Alternative to Advocacy", *Suffolk University Law Review*, C. 20, 1986, s. 55-66.
- FRANZ, Patricia L.:** "Habits of a Highly Effective Transformative Mediation Program", *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, C. 13, 1998, s. 1039-1070.
- GOODMAN, Andrew** (Çeviren: Bıçaksız, Adnan ve Alkın, Zeynep): *Preparing for Mediation a Guide for Consumer/Arbuluculuğa Hazırlanmak-Arbuluculuktan Yararlanacaklar İçin Rehber*, 1. Baskı, Ankara 2017.
- GÖZLER, Kemal:** *Hukuka Giriş*, 10. Baskı, Bursa 2013.
- HOBBS, Steven H.:** "Facilitative Ethics in Divorce Mediation: A Law and Process Approach", *University of Richmond Law Review*, C. 22, 1988, s. 325-376.
- ILDIR, Gülgün,** *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler)*, 1. Baskı, Ankara 2003.
- KARAGÖZOĞLU, Nursen:** "Aile Uyuşmazlıklarında Arbuluculuğa Elverişlilik", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2017.
- KAYMAZ, Emine/KAYMAZ, Mehmet Devran:** "İş Hukukunda Barışçıl Çözüm Yolu Olarak Arbuluculuk", *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, 2020, s. 1-29.
- KEKEÇ-KISMET, Elif:** *Arbuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*, 3. Baskı, Ankara 2016.
- KIYAK, Emre:** *Dönüştürücü Arbuluculuk-Problem Çözücü Arbuluculuk ile Uyumlaştırılması*, 1. Baskı, Ankara 2018.
- LEVIN, Murray S.:** "The Propriety of Evaluative Mediation: Concerns About the Nature and Quality of an Evaluative Opinion", *Ohio State Journal On Dispute Resolution*, C. 16, 2001, s. 267-268.

- LOWRY**, L. Randolph: Evaluative Mediation, Ann, Milne/Folberg, Jay/Salem, Peter (Editörler), Divorce and Family Mediation Models, Techniques, and Applications, New York 2004.
- MACTURK**, Christopher: "Confidentiality in Mediation: The Best Protection Has Exceptions", American Journal of Trial Advocacy, C. 19, 1995, s. 411-434.
- MAYER**, Bernard: "Facilitative Mediation", Milne, Ann L./Folberg, Jay/Salem, Peter (Ed.), Divorce and Family Mediation Models, Techniques, and Applications, 1. Baskı, New York 2004.
- MCINTOSH**, Jennifer: "Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment", Family Court Review, C. 46, 2008, s. 105-124.
- MCINTOSH**, Jennifer: "Child-Inclusive Divorce Mediation: Report on a Qualitative Research Study", Mediation Quarterly, C. 18, 2000, s. 55-70.
- MCKINNEY**, Bruce C.: "A Critical Analysis of Transformative Mediation", Peace Research, C. 29, 1997, s. 41-52.
- MCMANUS**, Michael/**SILVERSTEIN**, Brianna: "Brief History of Alternative Dispute Resolution in the United States", *Cadmus (Promoting Leadership in Thought That Leads to Action)*, C. 1, 2011, s. 100-105.
- MOORE**, Christopher W. (Çeviren: Kaçmaz, Tarkan/Tercan, Mustafa): Arabuluculuk Süreci Anlaşmazlık Çözümünde Pratik Stratejiler, 4. Baskı, Ankara 2016
- MOWATT**, Joan G.: "Alternative Dispute Resolution: Some Points to Ponder", Comparative and International Law Journal of Southern Africa, C. 25, 1992, s. 44-58.
- NOLAN**, Jacqueline M./**VOLPE**, Maria R.: "Teaching Mediation As a Lawyering Role", Journal of Legal Education, C. 39, 1989, s. 571-586.
- ÖZBAY**, İbrahim: "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, 2006, s. 459-475.

- ÖZBEK**, Mustafa Serdar: “Anayasal Hak ve Hürriyetler İle Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler Işığında Arabuluculuk”, *Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukukçuları Toplantısı Raporu*, Ankara 2010, s. 107-154.
- ÖZBEK**, Mustafa Serdar: “Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin “Aile Arabuluculuğu” Konulu Tavsiye Kararı”, *DEÜHFD*, C. 7, 2005, s. 71-102.
- ÖZBEK**, Mustafa Serdar: *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 4. Baskı, Ankara 2016.
- ÖZBEK**, Mustafa Serdar: “Sosyal Devletin Gereği: Adalete Erişim”, *Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, C. 4, 2006, s. 907-927.
- ÖZCAN**, Cem: “Fransız Hukukunda Aile Arabuluculuğu”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, C. 5, 2017, s. 383-396.
- ÖZMUMCU**, Seda: “Aile Uyuşmazlıklarının Çözümünde Terapötik Arabuluculuk Modelinin Değerlendirilmesi”, *BAÜHFD*, C. 13, 2018, s. 9-51.
- ÖZMUMCU**, Seda: “Amerika Birleşik Devletleri’nde Uyuşmazlık Çözümünde Dönüştürücü Arabuluculuk Modeli”, *İÜHFM*, C. 73, 2015, s. 325-356.
- ÖZMUMCU**, Seda: “Arabuluculuğun Doğuşu ve Gelişmelerine Genel Bir Bakış”, İstanbul Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi, *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I*, 2014, s. 33-42.
- ÖZMUMCU**, Seda: “Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi *Mecmuası*, C. 71, 2013, s. 1369-1390.
- ÖZTÜRK**, Necla/YARAR, Güven: “AB 2008/52/EC Arabuluculuk Direktif Hükümlerinin Bazı Üye Devlet ve Türk Hukukunda Yansımaları”, Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan II, 2015, s. 1351-1386.
- PARKINSON**, Lisa: “Expanding the Model Without Breaking the Mould: Developing Practice and Theory in Family Mediation”, *Fam Law*, C. 46, 2016, s. 110-116.
- PARKINSON**, Lisa: *Aile Arabuluculuğu (Family Mediation)-Yeni Aile Adalet Sistemine Dair Uygun Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi*, Bristol 2017.

- PHEAR**, W. Patrick: "Family Mediation: A Choice of Options", The Arbitration Journal, C. 39, 1984, s. 22-30.
- REGINA**, Wayne F: Applying Family Systems Theory to Mediation A Practitioner's Guide, 1. Baskı, Lanham MD 2011.
- RISKIN**, Leonard L.: "Understanding Mediators' Orientations, Strategies and Techniques: A Grid for the Perplexed", Harvard Negotiation Law Review, C. 1, 1996, s. 28-29;
- ROBERTS**, Marian: Developing the Craft of Mediation: Reflections on Theory and Practice, 1. Baskı, Londra 2007.
- SEAMAN**, Roger, Explorative Mediation at Work the Importance of Dialogue for Mediation Practice, 1. Baskı, Londra 2016.
- SİĞRİ**, Ünal/**VAROĞLU**, A. Kadir: Müzakere ve Arabuluculuk-İş, Yönetim, Diplomasi ve Hukukta Uyuşmazlıkların Çözümü, 1. Baskı, Ankara 2013.
- SPENCER**, David/**BROGAN**, Michael, Mediation Law and Practice, 1. Baskı, Cambridge 2006.
- STITT**, Allan J.: Mediation: A Practical Guide, 1. Baskı, Londra 2004, s. 3.
- STULBERG**, Joseph B.: "The Theory and Practice of Mediation: A Reply to Professor Susskind", Vermont Law Review, C. 6, 1981, s. 85-118.
- ŞAHİN**, Hüseyin Güngör: Arabuluculuk, 1. Baskı, İstanbul 2008.
- ŞAHİN-CEYLAN**, Şule: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, 1. Baskı, İstanbul 2009.
- ŞİMŞEK**, Erdem: "Aile Hukuku'na İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümü için Düzenlenmesi Gereken Ayrı Bir Arabuluculuk Kanunu ile İlgili Değerlendirme", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, 2018, s. 57-76.
- TANRIVER**, Süha: "Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 64, 2006, s. 151-177.
- TAŞ**, Serdar: Hukuk ve Siyaset Türkiye'de Arabuluculuk Tartışmaları ve Düzenlemeleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

- TAŞPOLAT-TUĞSAVUL**, Melis: *Türk Hukukunda Arabuluculuk (6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Çerçevesinde)*, 1. Baskı, Ankara 2012.
- TAZICI**, Hande: Boşanmanın Hukuki Sonuçlarına İlişkin Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.
- TEMEL**, Ahmet: "İslâm Aile Hukukundaki Arabulucu-Hakemlik Uygulamasının Türkiye’de Aile Arabuluculuğuna Muhtemel Katkıları", *Darülfunun İlahiyat*, C. 30, 2019, s. 311-336.
- VUKOVIC**, Sinisa: *International Multiparty Mediation and Conflict Management Challenges of Cooperation and Coordination*, 1. Baskı, New York 2016.
- WINSLADE**, John/**MONK**, Gerald: *Practicing Narrative Mediation Loosening the Grip of Conflict*, 1. Baskı, San Francisco 2008.
- WILSON-EVERED**, Elisabeth/**THOMSON**, Mark/**MACFARLANE**, Deborah/**ZELENIKOW**, John: "Towards an Online Family Dispute Resolution Service in Australia", *ResearchGate*, 2011, s. 1-11.
- YARAR**, Güven: Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Antalya 2019.
- YAZICI**, Hilal: "Bazı Hakların Korunması Açısından Boşanma Sürecinde Arabuluculuk: Beklenti, Endişe ve Öneriler", *Kadın ve Demokrasi Derneği Dergisi*, C. 4, 2018, s. 101-118.
- YAZICI-TIKTIK**, Çiğdem: *Arabuluculukta Gizliliğin Korunması*, 1. Baskı, İstanbul 2013.
- YEŞİLİRMAK**, Ali: "Arabuluculuk Nedir?", *Yeşilirmak*, Ali/Kekeç-Kısmet, Elif (Editörler), *Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı*, 1. Baskı, Ankara 2019.
- YILDIZ**, Pervin: "Türk Hukukunda Aile Arabuluculuğuna İlişkin Gelişmeler/Developments in Turkish Law Regarding Family Mediation", *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, 2018, s. 33-52.

YILMAZ, Muzaffer Ercan: “Uyuşmazlık Çözümünde Arabuluculuk Süreci”, *KHukA*, C. 9, 2006, s. 96-104.

ZYLSTRA, Alexandra: “Mediation and Domestic Violence: A Practical Screening Method for Mediators and Mediation Program Administrators”, University of Missouri School of Law Scholarchip Repository, C. 1, 2001, s. 253-300.

ZYLSTRA, Alexandra: “The Road from Voluntary Mediation to Mandatory Good Faith Requirements: A Road Best Left Untraveled”, *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, C. 27, s. 69-104.

<https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Nîsâ-suresi> (Erişim Tarihi: 09.05.2024).

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6325.pdf> (Erişim Tarihi: 05.05.2024).